

A TÖRÖKÖK MAGYAR SZEMMEL

Fodor Pál

az MTA doktora,
MTA Történettudományi Intézet
fod6619@t-online.hu

A kezdetektől a mohácsi csatáig

Mikor 1389-ben az oszmán csapatok első ízben lépték át az ország déli határait, a Magyar Királyság Európa egyik legnagyobb kiterjedésű állama volt. Civilizációs teljesítményei, katonai ereje és a keresztény közösség (*res publica Christiana*) keleti és déli határainak védelmében végzett évszázados szolgálatai miatt óriási tekintélynek örvendett a nyugati világban. A magyar királyok olyan megtisztelő címeket viseltek, mint „a kereszténység védője”, a „Krisztus bajnoka” vagy „a keresztény hit katonája”, országukat pedig egész Európa a maga keleti „kapujának” tekintette. A magyar állam nemcsak felfogta a keletről érkező támadásokat, hanem a római katolikus egyház támogatásával „térítő” hadjáratok sorát vezette a „szakadároknak”, „lázadóknak” vagy „eretnekeknek” tekintett szomszédos államok, így a balkáni patarénusok vagy bogumilok és a keleti keresztények ellen. A magyar király éppen egy ilyen hadjárat során ütközött meg először török csapatokkal.

Magyarország irányítói kezdetben nem érzékelték, hogy az új ellenfél minden tekintetben különbözik a térségben eddig megszokottaktól. A törökök megjelenése annyit jelentett számukra (és Európa más vezetői számára is), hogy a jövőben az „eretnység”

újabb formájával kell majd felvenniük a küzdelmet a Balkánon. A „szkizmatikusok” és a „muszlimok” egybemosását elősegítette az is, hogy a balkáni népek egyre többször az oszmánok szövetségeseiként jelentek meg a harctereken. A magyar szemlélet tehát a legnagyobb természetességgel sorolta a „törököket” a „szakadárok” közé, és csak lassan ébredt rá a köztük lévő óriási különbségekre. Ez a felfogás tovább élt a következő évtizedekben is, de közben – főként az 1396. évi nikápolyi ütközet elvesztése után – jócskán előrehaladt a fogalmi tisztázás folyamata, s az ennek során születő új „ideológia” lassanként kiszorította a régi elképzeléseket, hosszú időre meghatározván a törökökről Magyarországon élő képet. A „vad, pogány és istentelen török nemzet” először is a királyi felség és az ország „főellensége” és „üldözője” lett, melyet időnként „tatárnak” vagy „török-tatár pogánynak” is neveztek. Az utóbbi nyilván szándékos, de igen kifejező csúsztatás: a tatárjárás szörnyű emlékeit őrző Magyarországon semmi sem fejezhette volna ki jobban az új ellenség veszélyességét, mint az, hogy rokonságba hozták a tatárokkal. Miután a király és az ország magukat a keresztény közösség képviselőinek, az elszenvedett támadásokat pedig az egyetemes kereszténység sérelmeinek tekintették, a törököt egyidejűleg azonosították „Krisztus

keresztjének és a keresztény hitnek ellenségével és üldözőjével”. Ettől fogva a török mindig ezt a kettős fenyegetést („az ország és a hit üldözője”) testesítette meg, amely ellen a magyar vezető réteg egyöntetűen kíméletlen harcot hirdetett, és kinyilvánította, hogy az ország védelme és a törökök „jogtalanságainak” megtorlása (értsd: a támadó háború) erkölcsi, politikai és vallási kötelessége az ország irányítóinak, elsősorban is a királynak. E funkciója folytán az utóbbi hamarosan a „keresztény hit pajzsa és védőfala” megtisztelő cím birtokosává vált mind a hazai közvéleményben, mind a keresztény köztársaság vezetőinek szemében.

A Hunyadiak és a Jagellók Magyarországa alapján véve továbbvitte a törökről és az önnön szerepéről Zsigmond idején kialakított képet, de a mindennapi tapasztalatok és az új szellemi áramlatok (humanizmus, egyházi spirituális mozgalmak stb.) hatására itt-ott igazított rajta. A török megmaradt „főellenségnek”, sőt, fokozatosan az „ős-” vagy az „örök ellenség” rangjára emelkedett. Általános meggyőződésé érett, hogy a török egyúttal „természettől” való ellenség is, aki nem pusztán ellenfelei legyőzésére tör, de azok identitását is meg akarja semmisíteni. Hunyadi János V. Miklós pápához intézett 1448. szeptember 17-i levele, melyet a neves humanista, Vitéz János írt, nagy kifejezőerővel foglalta össze ezt a gondolatkört: a törökök „villámgyors egymásutánban igázták le Görögországot, Macedóniát, Bulgáriát, Albániát, [...] szolgáskodva taszítva, vallásukból kifogatva őket, idegen hitet, idegen erkölcsöt, idegen törvényt és a hitetlenek nyelvét kényszerítették rájuk. Sem Isten, sem ember jogait nem kímélték; [...] Innét terjedt el a pusztító vész az összes szomszédok irányába. Legutóbb elhatolt már csaknem Európa közepéig, s most országunk

s hazánk tőszomszédságában vetette meg lábát. [...] Több mint hatvan esztendeje csaknem szakadatlanul álljuk a háború perzselő dühét, mégpedig saját erőnkől, egyetlen nép fegyvereivel. [...] Hogy néhány szóban mindent összefoglaljak: ennyit még egyetlen ellenségünkötől sem szenvedtünk, és a szabadság emlékének kívül egyebünk sem maradt, mint fegyverünk és bátorságunk, hiszen sokszor kerültünk végveszélybe. [...] soha nem lesz vége, akár győzünk, akár veszítünk: az ellenség állandóan a nyakunkon marad, mert gyűlölete túlesz még az erején is. Ellenségünk [...] most sem győzelmet: bosszút akar venni rajtunk”.

A tudat, hogy a török nem fog felhagyni Magyarországot (illetve, mint egyre többen gondolták: az egész keresztény világ) meghódításának szándékával, egyáltalán nem bénította, hanem éppenséggel élesztette az ellenállás szellemét. A sorsdöntő csatáit sorra elvesztő Hunyadi Jánost saját bevallása szerint csak az foglalkoztatta, hogy miképpen üzhethetné ki a „pogányt” Európából. Az ellene folytatott háborút „befejezni pedig akkor fogjuk – írta 1448 szeptemberében Miklós pápának –, ha üldözzük is a vert ellenséget, és mindaddig nem tágitunk, amíg Európából kiűzvének, valóra nem válik reményünk”. Ez a gondolat annyira gyökeret vert az ország közvéleményében, hogy a 16. század elején, amikor a török legyőzése már minden realitását elvesztette, Hagymási Bálint még mindig erre buzdította a magyarokat *Ad Pannoniam* című versében (1509).

Ehhez a felfogáshoz kapcsolódóan a pápai udvar, valamint hazai és külföldi humanisták propagandája nyomán a 15. század közepe felé egyre gyakrabban nevezték Magyarországot a „kereszténység védőbástyájának”. A kezdetben csupán a magyar királyra használt „pajzs”

vagy „fal” hasonlat fokozatosan kiterjedt az ország egészére és annak valamennyi lakosára, s a „védőbástyával” szimbolizált funkció – jóllehet azt más országok is igényelték maguknak – az európai és a hazai közvélemény ítélete szerint jórészt Magyarország kiváltsága lett. Noha a magyar vezető réteg ezt a hivatást a lengyelektől sem tagadta meg, meg volt győződve arról, hogy az ország különleges szerepet tölt be Európában. Brodarics István, János király (1526–1540) és a török orientáció híve (!), a mohácsi csatáról írott beszámolója elején Magyarországnak már nemcsak a megelőző mintegy hetven–nyolcvan évét, hanem egész történelmét úgy állította be, mint az Európa védelmében hozott szakadatlan áldozatok történetét: „[...] Az időtől fogva, amelyben a jóságos Krisztus Isten vezetésével Szkítiából kijöttünk, és Krisztus hitét fölvevők, a többi kereszténynek mindig pajzsa és bástyája voltunk [...] Mi azután is (ti. a mohácsi vereség ellenére is) azt fogjuk gondolni, hogy a keresztény társadalommal szemben dicséretesen cselekedtünk, ha esetleg [valaki] talál is olyan másikat, melyek azt a külső ellenségtől több mint ötszáz éven keresztül saját vérével és tulajdon költségén védelmezi”.

A *paraszti tudat* 15. századi formáiról ugyan sokkal kevesebbet tudunk, mint az országot irányító nemesi és egyházi társadalom gondolkodásmódjáról, de ami ismert, abból világosan kitetszik, hogy a parasztság ugyanolyan elutasítóan viszonyult a törökhöz, mint saját urai. A védőbástya jelképpel megfogalmazott hivatást meglepő egységben vallotta magáénak Magyarország valamennyi társadalmi rétege, így a török fenyegetés nagy szerepet játszott abban, hogy az országban erősödött az egymásrautaltság és az összetartozás érzése. A török alattvalóvá (rabbá) válás

és az elvárás párhuzamba állítása valószínűleg nem korlátozódott a felső rétegekre, hanem az egész magyar társadalom szemléletét áthatotta.

A 15. század közepe után a törökről és a hozzá való viszonyról kialakított modell egyre jobban feltöltődött teológiai-eszkatológikus elemekkel. Ezt a folyamatot bizonyára a török nyomás erősödése és az a keserű tapasztalat táplálta, hogy minden erőfeszítés dacára az ország pusztulása folytatódott, erőforrásai apadtak, és mindinkább magára maradt a „közös” ellenséggel szemben. Már Hunyadi János leveleiben felbukkan a „romlás”, sőt a „végromlás” képe, az a vízió, hogy az ország egyedül nem bírja sokáig az egyenlőtlen küzdelmet. Hogy ez nem pusztán retorikai fogás volt, az kiderül abból, hogy Hunyadi többször utalt az „égi koronával” szimbolizált *mártíromság* eshetőségére. Nyilván ezzel függ össze, hogy a hadvezér és kancellárja a törökellenes harcok balsikereit végső soron rendre az isteni akaratból vezette le. A rigómezei vereség (1448) után kijelentették, hogy „bűneinkhez képest kevés is mindaz, amit eddig szenvedtünk”, s az újabb katasztrófában hasonlóképpen „Isten büntető szándékát” látták.

Ez a felfogás persze cseppet sem eredeti. Azóta, hogy a 8. század elején lefordították latinra Pseudo-Methodiosznak a muszlim terjeszkedéssel foglalkozó művét, és annak gondolatait az apokaliptikus (főleg a joachimista) áramlatok mindenüvé elterjesztették, a nyugati világban közhelynek számított, hogy a muszlimok (szaracénok) az apokaliptikus népek közé tartoznak, akiket Isten bűneik miatt, büntetésből küldött a keresztényekre. Ez a nézet Magyarországon már a 13. század közepén felbukkant, amikor IV. Béla király az „emberiség bűneire” vezet-

te vissza a tatárjárás „viharát”. Hunyadiék tehát a bűnbeesés–büntetés emlegetésével nem tettek egyebet, mint visszanyúltak a hazai és az egyetemes tradícióhoz. Ám egy lényeges kiegészítést is fűztek hozzá, ami vigasztalást és reményt adott a török ellen küzdőknek. Úgy érveltek, hogy az isteni büntetés jogosságát vitatni nem szabad, inkább bünbánatot kell gyakorolni, s akkor Isten megkönyörül a vétkezőkön. Annál is inkább, mert szilárdan hitték, hogy a „menny nem pusztító, hanem *nevelő céllal* méri büntetését”, az ég tanító szándékaiból pedig a reményt is kiolvasták: „mi azzal *vigasztaló dünk*, hogy az ég büntetésében *nevelő intést* látunk, nem pedig gyilkos szándékot”. Mind ebből azt a következtetést vonták le, hogy felesleges, dőre dolog a küzdelem végső kiemelésével foglalkozni, hisz az isteni döntést befolyásolni nem lehet. A „megneveltek” csak egyet tehetnek: csüggedetlen reménnyel fegyverkezzenek a török ellen.

A tanító vagy nevelő Isten és a török mint ennek eszköze olyan gondolatok, amelyek mintegy hetven év múltán fontos helyet foglalnak majd el Luther tanításaiban. Luther – hasonló megfontolásokból – a törököket nevezte „iskolamesternek”, mert azok véleménye szerint Isten fenyítő hatalmát testesítették meg. Míg azonban Luther innen csak hosszas vívódás után jutott el a török elleni harc helyesléséig, a 15. század közepén élt magyar vezetők „Isten büntetéseiből” soha, egy pillanatra sem következtettek arra, hogy fel kellene adniuk hazájuk és Európa védelmét.

A bűnbeesés tana, a kiválasztottság érzése és a vele szorosan összekapcsolódó gondolat a törökök és az Antikrisztus azonosságáról, valamint bizonyos chiliasztikus várakozások termékeny talajra találtak az itteni szerzetes-

rendek, kiváltképp a magyar alapítású pálosok, az obszerváns ferencesek, sőt a karthausiak körében is, majd rajtuk keresztül a magyar parasztság széles rétegeihez jutottak el. Laskai Osvát (c. 1450–1511), aki a századfordulón több éven át a ferences rendtartomány vikáriusa volt, egyik 1498-as prédikációjában egyértelműen az Antikrisztussal azonosította a törököket. Az Antikrisztus feltűnése számára ugyanúgy a közeli világvéget jelezte, mint elődeinél, ugyanakkor elutasította, hogy az eszkatológikus ellenség előretörését tétlenül kellene szemlélni. Az ellenállást, a „haza” védelmezését az egész társadalom morális kötelezettségének tartotta, nem téve különbséget úr és paraszt között (s ezzel messze túlhaladva a korabeli nemesi felfogáson, amely a nemzetből a parasztot kirekesztette). Az organikus közösségként felfogott magyar nemzetet aztán a joachimizmusban és a 15. századi spirituális misztikában központi szerepet játszó „választottakkal” vagy „választott néppel” azonosította, miáltal nemcsak a nemesi köztársaság vagy az ország harcoló rendjei, hanem az egész magyarság Isten választott népe lett, amelynek az a rendeltetése, hogy a kereszténység pajzsát hordozza „a Nagy Török ellen, hogy derekassága és bátorsága révén a szent kereszténység az óhajtott békét élvezhesse”.

A ferences gondolatok nagy hatást gyakoroltak a magyar parasztságra is, akiket egyfajta chiliasztikus kiválasztottság-tudat hatott át: magukat „Krisztus katonáinak”, „áldott népnek” tudták, akik az országot védelmezvén valójában a keresztény hitet ortalazzák az apokaliptikus ellenséggel szemben. A török elleni harc és az üdvözülés összekapcsolása tehát ugyanúgy hozzátartozott a *népi kereszties eszmeörhöz*, mint a magyar humanista magaskultúra gondolatrendszeréhez.

Ugyanilyen rokonság figyelhető meg egy másik ideológiai elem esetében is: a magyar társadalom különböző rétegei egyre többször vontak párhuzamot a maguk és az ószövet-ségi zsidó nép sorsa között. Már a 15. század első felének huszita mozgalmában elkezdődött a „kiválasztottak” és a zsidó nép szenvedéseinek összehasonlítása, s a 16. század elejére valószínűleg széles körben elterjedt az a nézet, hogy a magyarok (vagy egyes csoportjaik) helyzetét a zsidó nép példájával lehet a legjobban megvilágítani; Isten őket is bűneik miatt sújtja csapásokkal (a törökkel), de ha megértik az Úr nevelő szándékát, vagyis megtérnek, és ellátják Istentől rendelt feladataikat, a kereszténység védelmét, akkor Isten kegyelmébe fogadja, és megszabadítja őket az üldöztetésektől. A reménytelennek tűnő helyzet csak megerősítette bennük küldetésük fontosságát, azt (a gyakorlatban mindinkább illuzórikussá váló) tudatot, hogy ha helytállnak, a török legyőzhető lesz, de legalábbis áldozatukkal elnyerik az üdvösség jutalmát.

Mohácstól a 16. század végéig

Az önálló magyar állam bukása, az oszmán megszállás és az ország három részre szakadása darabokra törte azt a képet, amelyet a magyar társadalom a törökről és a vele szembeni ellenállásról másfél évszázad alatt kialakított magának. A protestáns ideológusok azonban a „cserepekből” hamarosan ismét új képet raktak ki, amely a szellemi önvédelem hatékony eszközeivel látta el az ingadozókat. A protestáns álláspont látszatra a Luther és Melancthon által kimunkált wittenbergi teológia vagy történelemszemlélet egyszerű átvétele. Ám a 16. századi magyar protestáns teológusok és prédikátorok valójában nem tettek mást, mint visszanyúltak az előző év-

tizedekben darabjaira hullott magyar hagyományhoz, és a wittenbergi apokaliptikus, eszkatológikus determinizmus szellemében új rendszerbe foglalták azt.

Ennek az ideológiának a lényege ugyanis a magyarázat: az ország törvényszerű bukásának megvilágítása és az ettől elválaszthatatlan vigasztalás. Protestáns felfogás szerint a törökök győzelme és a nyomában járó pusztítás a haragvó Isten büntetése a magyarság bűneiért. Isten azonban nem véletlenül sújtotta a magyarságot ilyen keményen: mint hajdan a zsidókat, most ezt a népet választotta ki magának, ezt szereti a legjobban; haragja a nép javát szolgálja, csapásaival tanítani, nevelni akar, és bűnbánatra ösztönöz. Ha a választott nép mindezt megérti, és megtisztul, akkor Isten újra magához öleli, és megszabadítja a töröktől.

Míg a reformátorok a választott népet kollektíven sújtó büntetés gondolatával megszabadították az egyént az önvád terhétől, addig az eszkatológia és az apokaliptika minden eddiginél erőteljesebb alkalmazásával az egész közösséget mentették fel a török túlhatalmának kialakulásáért rá háruló felelősségtől. A prédikátorok beszédeiben és írásai-ban az ország hadszíntérré válása a világvég közeledtével függött össze; a török Góg népe, a testi Antikrisztus, a Sátán pusztító küldötte lett. A wittenbergiek duális Antikrisztus felfogását követve legtöbbször a török mellé állították a pápát, akiben a lelki Antikrisztust ismerték fel. Az Oszmán és a Habsburg Birodalom küzdelmében az utolsó idők apokaliptikus hatalmainak összecsapását látták, s ebből azt a következtetést vonták le, hogy Magyarország a világtörténelem középpontjába került. A két birodalom harcának kimenetelét a század közepe után elég pesszimistán ítélték meg (mind többen voltak, akik már

csak Istentől, az utolsó ítélet eljövételétől reméltek szabadulást), ám a század végén már többen hangoztatták azt a nézetet, hogy a megjavult, összefogott és vállvetve harcoló magyar társadalom önmaga is felszabadíthatja országát. Ezzel egyetértett a zömében protestáns végvári katonaság is, amely elfogadta ugyan mind a bűnös nép, mind a zsidó–magyar rokonság eszméjét, de mindvégig ragaszkodott ahhoz az elképzeléshez, hogy Magyarország „a kereszténység védőbástyája”, s hogy saját helytállása nemcsak a hit, hanem az ország megmaradásának záloga is.

A 17. században bizonyos repedések figyelhetők meg a magyarok egyöntetűen törökellenes nézeteiben. Emögött főleg az húzódozott meg, hogy (elsősorban a század második felétől) a magyar politikában egyre nagyobb teret nyert a török orientáció, és a Habsburg-ellenes mozgalmak és felkelések vezetői (kivált az 1604–1606-os, az 1660-as és az 1678–1683-as években) ismételen elfogadták az Oszmán Birodalom támogatását. Ugyanakkor a magyarok zöme – még a legszorosabb együttműködések idején is – változatlanul „természettől való ellenségnek” tekintette a törököket, „akik csak a saját hasznukat lesik”.

A 18. századtól maig

A törökök kiűzése (1699–1718) után a róluk élő kép fokozatosan megváltozott. Nemcsak azért, mert a közvetlen ellenségeskedés – egy-két rövidebb háborút leszámítva – megszűnt, hanem főként azért, mert a magyarság a legyőzött ellenség kulturális örökségének számos hagyatékát (ételeket, hangszereket stb.) beillesztette saját kialakulóban lévő, részben a Habsburg-ellenesség jegyében formálódó nemzeti önazonosságának alkotóelemei közé. (Így például az egyik legjellegzetesebb magyar

hagszernek tartott tárogató sem más, mint a töröksíp, a *zurna* egyik változata). Hozzájárult az érzelmek megváltozásához az is, hogy a Rákóczi-szabadságharc bukása után a fejedelem és legkitartóbb hívei az Oszmán Birodalomban kaptak menedéket. A bujdosók befogadása és öröksége különösen akkor kezdte áthangolni a magyar közgondolkodást, amikor a század végi magyar politika Rákóczi példája felé fordult, és felfedezték és kiadták Mikes Kelemen törökországi leveleskönyvét, amely szintén bátorítást adott az önálló magyar szellemi és politikai útkeresésekhez. Ezzel párhuzamosan a törökellenes érzelmek is kezdtek alábbhagyni. Elősegítette a változást, hogy Magyarországon mindig is élt az elképzelés a törökök és a magyarok közös eredetéről, amit a születőben lévő nemzeti történetírás még fel is erősített.

A reformkor óta a magyar történettudomány képviselői elsősorban aszerint foglaltak állást a török korról, hogy mit gondoltak a Magyarországot régóta kormányzó Habsburgokról. A véleményeket a század nagy politikai eseményei is jelentősen befolyásolták: az 1848–49. évi magyar forradalom és szabadságharc elfojtása, s az a tény, hogy a szabadságharc vezetői az Oszmán Birodalomban letek menedéket; később, a krími háború után pedig az, hogy a pánszlávizmus és az orosz fenyegetés következtében szívélyes viszony alakult ki az Oszmán Birodalom és a Monarchia, s főleg oszmán és magyar értelmiségi körök között. Ebben a légkörben a törökbarátság és a Habsburg-ellenesség nagyon könnyen visszavetült a múltba; így sokak számára az erdélyi fejedelemség lett a magyar függetlenség és a nemzeti egység hordozója, az Oszmán Birodalom a magyar nemzeti gondolat támogatója, a Habsburg Monarchia pedig annak eltiprója.

A 19. század utolsó harmadában ezért megerősödtek a törökbarát nézetek, amelyek a következő évtizedekben érték el csúcspontjukat. Egy nagy hatású magyar történész, Takáts Sándor, a 16–17. századi Habsburgokat (és főleg azok zsoldos katonáit) rendkívüli ellenszenvvel, a hódító törököket és a velük szemben helytállni igyekvő magyarokat viszont elfogultságig menő rokonszenvvel ábrázolta. Leírásaiban a 16–17. század romantikus hőskorra változott, amelyben a törökök a magyarokhoz hasonló, lovagias, bátor és becsületes ellenfelekként jelentek meg. Hasonlóan gondolkodott a hírneves orientalista, Vámbéry Ármin és a polihistor-építész Kós Károly is, aki az Isztambul építészetéről írott könyvében szenvedélyes szavakkal ecsetelte a törökör nemzetépítő hatását.

A másik, Habsburgokhoz lojálisabb történetírói kör viszont a magyar történelem szinte minden nyomorúságáért a törököket tette felelőssé. A dualista és a Horthy-korszakban egyaránt vezető szerepet betöltő Szekfű Gyula például a magyarországi harcokat „Kelet és Nyugat”, két civilizáció összecsapásának tartotta, melyben „a rabszolgatartó török állam ragadván magához a győzelmet, a magyarság európai civilizációjának nyomai is kipusztultak”. Szekfű szerint végső soron a háromszáz évig elhúzódó török háborúk térítették el a magyar nemzetet és államot a fejlődés fő irányától, ezért „a török uralom a magyar történet legnagyobb, talán egyetlen katasztrófája”.

A törökök és a hódoltság korának kettős megítéléséhez a korabeli irodalom is hozzá-tette a magáét. A magyar olvasóközönséget hosszú időn át elsősorban Jókai Mór török-kori kalandregényei „nevelték”, aki a magyar sorskérdések tárgyalása közben – történeti forrásaihoz híven – meglehetősen elfogulat-

lan képet adott a törökökről is. A 19–20. század fordulója körül azonban megjelentek azok a történelmi regények (Donászy Ferenc: *Buda hőse*, Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*), amelyek hatására a magyar közvélemény a hódoltság kori törököket – máig ható érvény-nyel – a nemzet legnagyobb ellenségei közé sorolta be, miközben a kortárs törökségre általában rokonszenvvel tekintett. A rokonszenv a későbbiekben tovább erősödött azért is, hogy a két ország szövetségesként harcolt az első világháborúban, hogy a viláégés során és után a két népet hasonló „balsors tépte”, és hogy a két háború között a magyar és a török állam között szívélyes és széles körű kapcsolatok szövődtek.

A mai Magyarország törökökről alkotott képében tovább él a korábbi kettősség. Mér-tékadó történészek túl sötétnek látják Szekfű véleményét, összességében mégis rendkívül súlyosnak tartják az oszmán-török hódítás és megszállás következményeit. Természetesen nem (csak) a hódítók európaiktól idegen be-rendezkedése, eltérő kultúrája stb. miatt, hanem elsősorban azért, mert – a 15. századot is ide számítva – háromszáz évre pusztító háborúk színterévé tették az ország földjét.

Mindettől függetlenül mind a szakembe-rek, mind az „egyszerű” magyar és a török állampolgárok képesek arra, hogy közös múltjuk e szakaszát elfogulatlanul ítéljék meg, és hogy a hajdani ellenségességet ne vetítsék ki a mára. Ez eléggé kivételes, hiszen a törökök és más, általuk egykor meghódított népek kapcsolata általában még nem jutott el erre a szintre.¹

¹A magyarországi értelmiség – jó szokásához híven – olykor már extrém mutatványokkal is előrukkol: pár évvel ezelőtt olyan történelmi regény jelent meg a hódoltság koráról, amely a törököket ha nem is rokonszenvesen, de közömbösen ábrázolja, a magyarokat viszont kifejezetten gúnyosan és ellenségesen. Ez az, amit senki sem vár el tőlünk.

Kulcsszavak: *magyarok, (oszmán-)törökök, ellenségkép, identitás, közös történelem, megbékélés, rokonszenv*

IRODALOM

- Bokányi Péter (2007): *Abogyan sohasem volt. A történelmi regény változatai az ezredforduló magyar irodalmában*. Savaria University Press, Szombathely
- Dávid Géza – Fodor Pál (2002): Hungarian Studies in Ottoman History. In: Adanır, Fikret – Faroqhi, Suraiya (eds.): *The Ottomans and the Balkans. A Discussion of Historiography*. Brill, Leiden–Boston–Köln, 305–349. (*The Ottoman Empire and Its Heritage. Politics, Society and Economy*. Series ed. by Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık. Vol. 25.)
- Dávid Géza – Fodor Pál (2007): From Philological to Historical Approach: Twentieth Century Hungarian Historiography of the Ottoman Empire. In: Hadler, Frank – Mesenhöller, Mathias (Hrsg.): *Vergangene Größe und Ohnmacht in Ostmitteleuropa: Repräsentationen imperialer Erfahrung in der Historiographie seit 1918 / Lost Greatness and Past Oppression in East Central Europe: Representations of the Imperial Experience in Historiography since 1918*. Leipzig, 147–158.

- Fodor Pál (1997): Az apokaliptikus hagyomány és az „aranyalma” legendája. A *török* a 15–16. századi magyar közvéleményben. *Történelmi Szemle*, 39, 1, 21–49.
- Forgó András (2010): Überlegungen zum Wandel des Osmanenbildes im Königreich Ungarn der Frühen Neuzeit. In: Haug-Moritz, Gabriele – Pelizaeus, Ludolf (Hgg.): *Repräsentationen der islamischen Welt im Europa der Frühen Neuzeit*. Aschendorff Verlag, Münster, 75–94.
- Hóvári János (2009): *Rodostói emlékek és tanulmányok. Beszéd Kálmán – Rodostó magyar képviselője*. Magyar-Török Baráti Társaság, Budapest
- Sudár Balázs – Csörsz Rumen István (1996): *Trombita, rézdob, tárogató... A török hadizene és Magyarország*. Tinódi Lantos Sebestyén Református Zeneiskola, Enying
- R. Várkonyi Ágnes (1988): Búcsú és emlékezet (a viszsza-szaporuló török képe a magyar közvéleményben). *Keletkutatás*, tavasz, 3–24.

